

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/95053>

Please be advised that this information was generated on 2017-12-06 and may be subject to change.

de dynamiek van een evangelische spiritualiteit

Toine van den Hoogen

*Enkele overwegingen in het spoor
van M.-D. Chenu.*

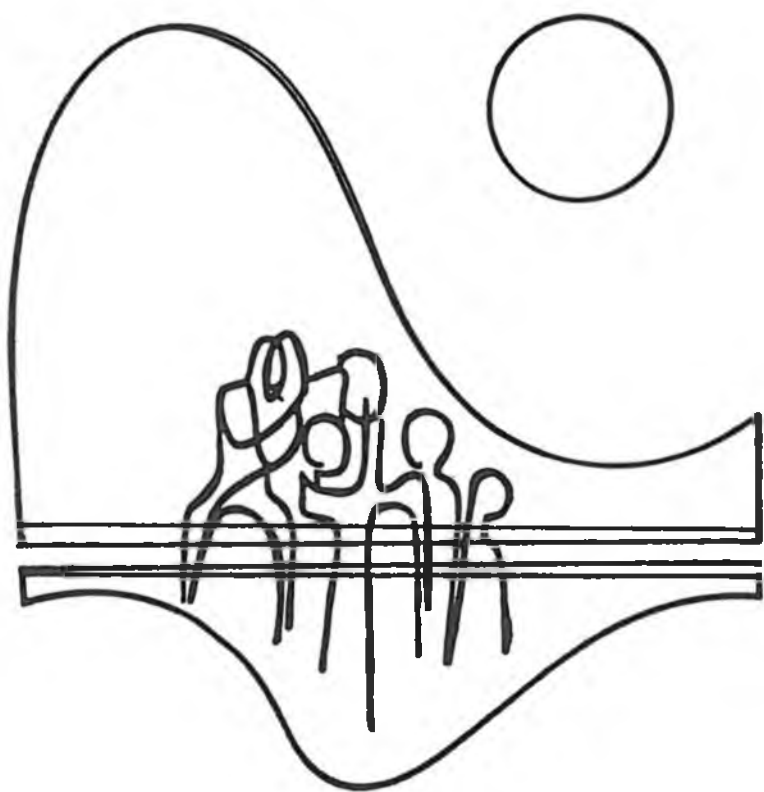
Ter inleiding

*„... In de grond van de zaak geloven we er niet in.
We geloven niet dat God mens geworden is voor deze
concrète mensheid”¹.*

Ruim veertig jaren geleden zei pater Marie-Dominique Chenu, dominicaan, dat tegen de deelnemers van de *Semaine Sociale* die gehouden werd te Bordeaux. Het was 1939. De vooravond van de tweede wereldoorlog. Crisistijd. Niet alleen door dat onafwendbare drama van de oorlog zelf. Maar al vele jaren crisistijd. Het waren de jaren waarin steeds onverbloemder aan het daglicht kwam dat het leven van de fransen radicaal aan het veranderen was. Hoevelen hadden na 1918 niet gedacht dat het stelsel van sociale, economische en politieke verhoudingen nooit meer stuk zou breken? De tijd om wakker te worden werd steeds korter...

In die sfeer houdt Chenu zijn voordracht. Maar van pessimisme is bij hem niet veel te horen. Wél van het drama dat de mensen beleven; om hem heen en in zichzelf. Chenu 'ziet' dat drama op een profetische manier. Het goddelijk leven, houdt hij aan zijn toehoorders te Bordeaux voor, „moet toch te vinden zijn in het familieleven, en in het zakendoen; in de tyrannie van de 'machine' en in de anonimiteit van de kapitalistische

1. M.-D. CHENU, *Parole de Dieu*. T. 2. *L'Evangile dans le temps*, Parijs, 1964, p. 482.

economie. Maar wij strijken over deze tyrannie een sluier uit van welwillende liefde en hemelse hoop, als zou de geest, de geest van de mens én de Geest van God, deze zaken passend en ingehouden kunnen toedekken, zonder ze te veranderen".

'We geloven er niet in...'. Heeft het zin om deze woorden nog eens te overwegen, veertig jaar later en in een grondig veranderde context? Ja, denk ik. Niet om ermee te suggereren dat de geschiedenis wordt herhaald. Wél, omdat Chenu toen heeft nagedacht over de dynamiek van een evangelische spiritualiteit. In de spiegel van zijn reflecties herken je de vragen waarom het óns gaat. *In toenemende helderheid.*

De geschiedenis wordt niet herhaald. Maar het is evenmin waar dat een inzicht van veertig jaren geleden nu 'algemeen goed' onder christenen is geworden. Er zullen nu ongetwijfeld veel christenen zijn die het ermee eens zijn dat het Evangelie je vraagt in de wereld te gaan staan. Maar iets onderschrijven is wat anders dan het ervaren. Wieervaart er dat je het Evangelie gaat begrijpen wanneer je je met het concrete leven inlaat? De geschiedenis wordt niet herhaald. Daarom zijn de vragen van nu zo complex. Het Evangelie komt niet in zuivere vorm voor. Het is, zeggen christenen althans, een deel van de concrete wereld die we zelf mee-maken. En die verwevenheid van Evangelie en wereld wordt niet alleen bepaald door onze welbewuste keuzes. Ook individuele en collectieve verlangens, bovenpersoonlijke structuren en mechanismen spelen er een rol in; en de onvermijdelijkheid van het lijden en de macht van het kwaad.

In een spiegel kijkend probeer ik de draden te ontwarren.

'n Woord. 'n Woord teveel?

Alleen het wóórd al: 'Spiritualiteit'. Herinnert het niet aan een uitgewerkte leer omtrent het geestelijk leven? Aan daarbij behorende oefeningen? Aan een 'bagage'

die je meekrijgt, aan 'iets' waaraan je wat hebt; of juist niet meer? Wanneer men eenmaal de nodige distantie heeft ontwikkeld ten opzichte van vroegere spiritualiteiten, van al die verschillende orden en congregaties, van priesters, van leken, enz.; wanneer je erachter bent dat die het Evangelie niet verhelderen in zoverre ze uit waren op het profileren van een *verschil* ten opzichte van de anderen; dan kun je er toch één ding van leren. Het waren in elk geval evenzovele pogingen tot vormgeving van een ervaring met het Evangelie. De vorm, leer, oefeningen, dagritme, enz., legden getuigenis af van de manier waarop de stichters de relatie tussen hét Evangelie en hun wereld verstonden. Chenu zelf is niet vies van het woord. Hij houdt niet op zijn medebroeders dominicanen te herinneren aan de oorspronkelijke spiritualiteit van Dominicus. En heel vaak praat hij over die van Franciscus. Toch staat hem dan geen léér met oefeningen, noch een gedetailleerd beeld van dominicaans kloosterleven voor ogen. Bij die kritische en creatieve herinnering aan z'n oorsprong is het hém te doen om wat je zou kunnen omschrijven als: geestdriftigheid. Spiritualiteit is: geest-driftigheid.

Dit nederlandse woord bergt in zich een zeggingskracht waarop we te zelden een beroep doen. Veelal horen we er slechts het woord 'geest' in. En niet het woord 'driftig'. Hoe kan het ook anders, na een generatieslange opvoeding waarin driftig wees op een karaktertrek die je moest leren intomen. En waarin driften werden geplaatst in de lagere regionen van het menszijn, die door de deugden pas hun ware bestemming kregen. Chenu zou, als hij nederlands kende, direct van leer trekken tegen het dualisme tussen drift en deugd, lichaam en geest, laag en hoog. Dat holt de dynamiek van het menszijn, en dus van de spiritualiteit uit. Het maakt er een woord tevéeel van.

Toch is het een prachtig woord: geest-driftig. Het herinnert aan de diepgewortelde samenhang in elk mens tussen het leven als vitale, lichamelijke kracht én het

vermogen om zichzelf te overstijgen, om aan de wereld en aan jezelf een zin te geven en die daarin te ontdekken. Geest-driftigheid is : jezelf te buiten gaan én jezelf te boven gaan. Misschien roept dit het beeld op van ge-exalteerde uitdrukkingen ervan, voorbehouden aan enkelingen met speciale begaafdheden. Maar ieder heeft toch z'n eigen ervaringen met b.v. erotiek? Misschien lijkt het alsof geest-driftigheid slechts voorkomt op heel bijzondere momenten. Maar ieder heeft toch z'n ervaringen met arbeid, met sport, met je eigen lichaam?!

Dergelijke ervaringen acht Chenu van doorslaggevend belang voor het inzicht in de structuur van de mens. Ze onthullen namelijk de samenhang tussen zingeving, opgevat als geestelijke dimensie van het menszijn, en lichamelijke, opgevat als de materiële dimensie ervan. De beste illustratie van die samenhang ziet hij in de verbondenheid met de natuur of de kosmos, en in de verbondenheid met de anderen, in solidariteit.

Beide vormen van verbondenheid kunnen functioneren als zingeving van het bestaan. Ze kunnen een reden geven, misschien zelfs wel de laatste reden waarom je leeft zoals je doet. Maar tegelijk bemerk je nergens zó sterk dat ieder mens 'gehoorzaamt' aan vele determinaties en stollingen, structuren en wetmatigheden. Elk mens is biologisch, psychisch, sociaal, economisch en cultureel al op vele punten vastgelegd en geprogrammeerd wanneer hij keuzes doet en deze vanuit de verbondenheid met de kosmos of vanuit de solidariteit met anderen verantwoordt. Daarom is dé mens, waarnaar Chenu kijkt, niet te beschrijven met alléén de algemeen-geldige termen uit een of andere wijsbegeerte; en evenmin met algemeen-geldige termen alléén uit b.v. de biologie of de sociologie. Hém interesseert de concrete mens, die je ontdekt wanneer je je afvraagt: hoe werken die zingeving en dat geprogrammeerd zijn op elkaar in? Dan is er geen algemene definitie van geest-driftigheid te geven. Dan gaat het erom de geestdriftigheid van die katholieken, daar in Bordeaux, toen in 1939,

te typeren. Dan gaat het erom de eigen aard van hùn geest-driftigheid, de eigen geschiedenis en vooral de eigen toekomstkansen ervan te onderzoeken.

'n Woord : 'Evangelië'

Is de belangstelling voor spiritualiteit nu plots *vervangen* door een historisch-antropologische interesse? Staat er in Bordeaux een wetenschappelijk onderzoeker te praten *in plaats van* de pater dominicaan? Allerminst. Chenu's kijken en vragen naar de *concrète* mens heeft alles te maken met zijn verstaan willen van het Evangelie.

Men kan zich bij het woord 'evangelie' van alles voorstellen. Het kan variëren van een lezing in de eucharistie of van een boek uit het Nieuwe Testament tot aan een beeldspraak voor 'absolute waarheid', zoals in de zegswijze 'zijn visie is nog geen evangelie'. Waaraan denk je bij het woord 'evangelie'? Misschien vooral aan een geschrift, een geschreven boodschap? Een tekst die voor christenen een unieke rol in hun geschiedenis speelt? Chenu schrijft het woord bij voorkeur met een hoofdletter: Evangelie. Dat doen anderen ook, b.v. om getuigenis af te leggen van hun eerbied voor dat boek. In Chenu's optiek slaat Evangelie niet zozeer op een boek, een geschrift; Evangelie is volgens hem een 'gebeurtenis'. Evangelie duidt erop dat er iets met een mens gebeurt. Het Woord van God hóren is de ontdekking doen van de reden waarom je leeft, van de zin van je bestaan, van je geschiedenis. Aan wie dat overkomt wordt niet 'iets', 'iets diepers' of 'iets hogers', iets buiten jezelf onthult. Wie dat er-vaart, vindt de zin van het leven in God. Het leven is er om-niet, het mág er zijn, het is van-God. En tegelijk wordt je duidelijk dat wij, deze mensen in ónze wereld alleen zo *concréet* zijn, *van-de-werkelijkheid* zijn. Het Evangelie hóren is ineen: je eigen concrete werkelijkheid vinden én God vinden.

Dat heeft vérgaande consequenties. Je zoekt immers naar de mens op het snijvlak van geprogrammeerd zijn en vrij zijn, van gestold-zijn en zingeven. Van dié mens zoek je toch de geschiedenis en de toekomstkansen! Dan wordt dus ook het Evangelie nooit gehoord door dé mens, maar alléén door b.v. die fransen, daar in Bordeaux in 1939 bij elkaar. Anders gezegd wordt het Evangelie pas gehóórd wanneer welbepaalde groepen mensen en individuen zeggen: dat gaat over óns en niet over de 'anderen'. Het Evangelie hóren is niet zoiets als een algemene boodschap toepassen op onze situaties. Een boodschap is geen boodschap als ze niet gehóórd wordt. Zonder een dergelijke be-aming ('dat gaat over óns') is er geen Evangelie. Zonder een dergelijke be-aming zijn er alleen die boeken die als 'testamenten' getuigenis afleggen van andere mensen die het wel gehoord hebben.

Het horen van het Evangelie gebeurt dus door concrete mensen. Een andere consequentie daarvan is dat het Evangelie geen inhoud 'op zich' heeft. Wat het Evangelie te zeggen heeft, hoor je alleen wanneer je je afvraagt hoe concrete mensen in verbondenheid met de natuur en met anderen zingeven aan hun leven. Je hoort het alleen, wanneer je erachter komt hoe dit zingeven gesitueerd is in determinismen en vastgeroest gedrag. Die verbondenheid met de natuur, die solidariteit, die mechanismen en al die vastgeroeste levenspatronen: ze behoren alle tot de inhoud van het Evangelie. Je hoort het Evangelie als je erachter komt hoe concrete mensen zó, op hun manier hun bestaan voltrekken.

Soms raakt dat leven echter in een stroomversnelling. Dat kan zich voordoen in iemands persoonlijke geschiedenis. Dat kan ook een veel breder, bovenpersoonlijk, collectief karakter hebben. 'De tijd verandert', zeggen we dan. 'Alles wordt anders'. De cultuur waarin we leven raakt dan in een versnelde beweging. Er ontstaan chaotische breuken.

Chenu heeft een voorliefde voor dergelijke omstandigheden. Dan dien je je ogen en oren wijd open te zetten, zegt hij vaak. Want als je zoiets meemaakt bij jezelf of om je heen, breken er duidelijke en vaste vormen open. Vormen waarin de relaties tot de kosmos en tot de anderen gestalte gekregen hadden. Hij vergelijkt het met een aardverschuiving. Het is een dramatisch gebeuren, dat zeker. Maar het léért je ook iets. Je ziet duidelijker dan voorheen de lagen waaruit de bodem, waarop je stond, is opgebouwd. Wie deelneemt aan crisistijden waarin ook de vaste vormen van evangelisch leven verschuiven en verbreken, kan de oorspronkelijke kracht van het Evangelie beter dan ooit ontdekken. Wat is die kracht? Ze is verbonden met het 'zuivere Evangelie' zegt Chenu Franciscus van Assisi na (*evangelium sine glossa*). Het is de ervaring van het mysterie van God zelf. Chenu spreekt ook wel over de ervaring van de Geest. Het is de ervaring dat de concrete mens in één van-de-werkelijkheid en van-God is. Het is de ervaring dat dit van-de-wereld een dynamiek vertoont. En dat die stroomversnelling zélf open-baren is; Gód doet zien.

In principe ligt daar de wortel van een evangelische spiritualiteit. En juist crisis-tijden, waarin de vormen verbreken, zodat (o.a.) spiritualiteiten verdwijnen, bieden kansen voor een nieuwe spiritualiteit. Voor de ontdekking dat de mens in één van-God is en van-de-werkelijkheid. Dat het horen van Gods Woord verscherpt wordt als je naar de concrete mens vraagt; dat het verstaan van de concrete mens aan helderheid wint door het verstaan van het Evangelie. Die éénheid zien: dat is geest-driftig worden. Spiritualiteit is geen bagage, geen pakket; het is een beweging waarin horen van het Evangelie en het voltrekken van je bestaan twee kanten zijn van dezelfde vernieuwing van de mens.

Concrete maatstaven

Dat lijkt allemaal heel mooi. Maar de werkelijkheid is complexer en, wat belangrijker is: minder mooi. Wie in crisistijden kansen ziet, moet verantwoorden dat hij zelf niet 'hoog en droog' zit. Wie zoekt naar het zuivere Evangelie, moet het verschil tussen 'zuiver' en 'uitzuiveringen' duidelijk maken. Wie het Evangelie zo concreet in de werkelijkheid waarneemt, moet het gevaar van ideologie (verabsolutering van betrekkelijke en onvermijdelijke vormen) onderkennen. Leert de geschiedenis niet dat 'hoog en droog', 'ideologie' en 'uitzuivering' heel vaak samengaan? En dat dan in naam van de orthodoxie weer mensen worden aangeklaagd, meningen verboden en gedrag als zondig bestempeld?!

Chenu zou zeggen dat het 'zuivere Evangelie' niet hetzelfde is als een 'zuiver christendom'. Dat laatste bestaat niet. En er bestaan ook geen absolute of zuivere criteria voor. Chenu is niet geïnteresseerd in een zuiver christendom. Zijn motto is een ander. Hoe zuiverder de christen is, des te meer geëngageerd is hij in de wereld. Want de zuiverheid van het Evangelie is niet gediend met christenen die zich isoleren uit de concrete werkelijkheid. Zuiverheid, als isolement verstaan, geeft alleen maar voedsel aan, of komt voort uit het dualisme dat hij zo verfoeit. Daarom brengt hij naar voren dat alleen die mensen het zuivere Evangelie vinden die vragen stellen naar de concrete situatie waarin ze leven.

Die concrete situatie is echter altijd ambigu. De bedoelingen waarmee je handelt gehoorzamen immers ook aan allerlei bepaaldheden buiten mijn vrijheid; ze komen ook maar gedeeltelijk voort uit een eenduidige zingeving. 'Grote woorden' als verbondenheid met de kosmos en solidariteit kunnen heel verschillende inhouden krijgen. Anderen kunnen bovendien mijn gedrag heel anders interpreteren dan ikzelf doe. En nooit kan ik me losmaken van de collectieve erfenis van mijn

voorgeslacht. Ten slotte kan ik nooit al het lijden dat door mijn gedrag wordt veroorzaakt, vermijden ; en zelfs niet eens altijd onderkennen welk kwaad erin steekt. Je dient te handelen, om te leven. Maar elke keuze is ambigu.

In de concrete keuzes hoor je in feite dus niet het zuivere Evangelie. Je hoort het Evangelie zoals mensen zich dat toeëigenen ; zoals ze ermee omgaan om hun gedrag te legitimeren. Wie zoekt naar het zuivere Evangelie, hoort onvermijdelijk ook de ideologie zonder welke het concrete leven niet mogelijk is.

Dit verheldert overigens wél waarom Chenu een voorliefde voor crisistijden heeft. Dan worden die onvermijdelijke ideologieën immers doorbroken. Hoe gebeurt dat ? Deels door andere ideologieën. Maar je kunt, zegt Chenu dan, in de vorming van ideologieën de 'beweging van de geschiedenis' aan het werk zien, waarvan ze een verabsoluterende neerslag vormen. Met de beweging van de geschiedenis bedoelt hij dan de ontwikkeling van nieuwe relaties tot de kosmos en van nieuwe vormen van solidariteit. Er is geen archimedisch, onbeweeglijk punt van waaruit je dergelijke ontwikkelingen de wijsgerige, evangelische of kerkelijke maat kunt nemen. *Alleen in de deelname* ervan ontdek je het 'zuivere Evangelie' ; ontdek je dat de beweging van de geschiedenis tegelijk de beweging van de heilsgeschiedenis is ; het 'werken van de genade' zou men in een vroegere variant van de christelijke taal zeggen.

Als echter een beweging van de geschiedenis zonder ideologieën niet bestaat, als er geen zuiver Evangelie op zich voorhanden is, wie zegt me dan dat ik *in* de doorbraak, *in* de stroomversnelling, *in* het overgaan óók het Evangelie zelf (sine glossa) hoor. Chenu meent dat deze vraag te beantwoorden is. Te voor en te na noemt hij twee criteria waarmee het zuivere Evangelie tastbaar is : broederschap en armoede. In de evangelieën treft hij deze twee aan als de test voor waarachtig

hóren van het Evangelie. Broederschap en armoede zijn daarom de twee herkenningspunten van een evangelische spiritualiteit.

Broederschap

Je kunt met broederschap nog vele kanten uit. Voor sommigen is het een zedelijke waarde. Voor anderen een club. En de combinatie van beide betekenissen is ook mogelijk. Wanneer Chenu over broederschap spreekt, is dit een woord dat hij welbewust gebruikt temidden van de sociale bewegingen die in een bepaalde periode het franse politieke toneel beheersten. In 1939 waren dat het fascisme en het communisme. Wil je ook anno 1982 in zijn geest van broederschap spreken, dan moet je naar de nú actuele sociale krachten vragen. Broederschap heeft dus geen altijd eendere betekenis. Het is verbonden met concrete mensen. Wie als christen over broederschap spreekt, kan dat alleen inhoud geven door positie te kiezen in dit politieke krachtenveld. Voor Chenu ligt dat heel concreet. Evangelische broederschap wordt hem pas duidelijk vanuit de ontwikkeling van en de conflicten tussen de heersende sociale klassen. Kies je daarin geen positie, dan steekt ook in het broederschapsideaal het dualisme weer de kop op.

Wie dat dualisme wil vermijden, dient deel te nemen aan de beweging van de geschiedenis en dient dan ook de ambiguïteit ervan te erkennen. Geen enkele keuze is directe weerspiegeling van het zuivere Evangelie. Toch kan een christen alleen al kiezend de inhoud van de evangelische broederschap ontdekken. Chenu illustreert dit aan de vraag wie mijn naaste is. De ander, in diens eigen onherhaalbaarheid en uniciteit is mijn naaste *omdat* ook zij en hij een positie innemen in dat krachtenveld. De ander is mijn naaste *omdat* hij mijn werkgever of werknemer is ; *omdat* zij gediscrimineerd wordt en ik dat vooroordeel bestendig ; omdat hij zwart

is en ik blank. Niet ondanks maar in die verschillen en tegenstellingen blijkt wat naastenliefde en broederschap inhoudt. Mijn naaste is concreet in het meervoud (d.w.z. als lid van een klasse) en abstract in het enkelvoud (als individu), zegt Ricœur in een woord dat Chenu graag citeert. De ontmoeting met een ander kan heel direct zijn; maar stabiliteit krijgt die relatie pas middels al die sociale bepaaldheden (salarisschalen; rolpatronen; arbeidscontracten). En mét die duurzaamheid is ook de ambiguïteit gegeven: de onrechtvaardigheid erin, de toevalligheid en het conflict. Evangelische broederschap blijkt daar waar dergelijke relaties worden doorbroken en veranderd in betere. Dat vraagt van christenen niet om af te zien van b.v. klasse-solidariteit, maar om deelname eraan en vernieuwing ervan. Evangelische broederschap is een kritische dynamiek in de gevestigde orde. Wie als gelovige aan de beweging van de geschiedenis deelneemt, hoort daar het Evangelie.

Armoede

Broederschap doorbreekt niet alleen de gevestigde sociale orde; ook die op economisch terrein. Er bestaat namelijk een nauwe band tussen broederschap en armoede.

Armoede is volgens Chenu een economische werkelijkheid. Hij erkent wel de mogelijkheid van armoede als een zelfgekozen levensstaat. Maar de betekenis daarvan ziet hij in het licht van de economische armoede als een feitelijk gegeven. Er is namelijk armoede onder welbepaalde groepen mensen en dat is een aanklacht tegen de bestaande economische orde. Armoede is een 'gevestigde wanorde' (E. Mounier).

Chenu heeft daarover vaak nagedacht. Want het plaatst de reflectie over de naastenliefde in een ander daglicht. Armoede als gevestigde wanorde is namelijk het tegendeel van stabiliteit en duurzaamheid. De ontdekking er-

van werkt op Chenu in als een schok. Het verandert z'n perspectief omdat nu nog alleen de toekomst beschouwd kan worden als de typische dimensie van een menselijk bestaan. Armoede vraagt namelijk om opheffing van armoede. Dat is een evidentie die ontdekt wordt in de ontmoeting met de armen. De liefde voor de armen eist dat. Men kan, zegt Chenu, alleen mét de armen zijn door tégen de armoede te zijn. Dus door tegen de economische orde te zijn die deze bestendigt. Dat dien je niet te doen vanuit alleen verheven toekomstidealén. Chenu benadrukt dat *liefde voor de armen* vraagt om een *nieuw economisch perspectief*.

Hier ligt een onmiddellijke verantwoordelijkheid voor christenen. Zij hebben geen eigen economische opvattingen; net zo min als een eigen-christelijke maatschappijvorm. Maar als ze het Evangelie willen horen, zullen ze zich moeten afvragen hoe armen een toekomstperspectief ontdekken dat hen tot verzet tegen armoede in staat stelt. En ze zullen zich moeten afvragen hoe de strijd van de armen ook het toekomstperspectief van de rijken ter discussie stelt, doorbréékt, in beweging brengt.

Hier wordt het verband met de broederschap duidelijk. Broederschap waarin je het Evangelie hoort, is die tussen de armen en vandaaruit die tussen armen en rijken. Die broederschap komt tot stand in de mate dat de armoede wordt bestreden.

Is er dan iets evangelisch aan armoede? Nee, allermínst. Maar wél aan de armen. Vaak herhaalt Chenu dat de armen de bevoorrechte getuigen van het Evangelie zijn. Zij horen het zuiverst wat de inhoud ervan is. Dat heeft niets te maken met het feit dat arme mensen religieus gevoeliger zouden zijn, of dat in bepaalde arme landen de traditionele godsdienstigheid nog sterker aanwezig is. De armen horen het Evangelie het zuiverst omdat hun armoede als zodanig de gevestigde orde doorbreekt. Ze brengen door hun armoede wan-

orde. Wanneer dan armen aan de beweging van de geschiedenis gaan deelnemen en een volk worden, vindt er juist zo'n crisis in de gevestigde orde plaats waarin het Evangelie te horen is. Het is te horen in wat dan, in de strijd door de armen en met de armen tegen de armoede, evident wordt in de relatie tot de kosmos en omtrent de solidariteit.

Wie op zoek gaat naar het zuivere Evangelie, kan dus niet 'hoog en droog' blijven zitten. Want daar kun je niet met de armen zijn. Mét de armen kun je bovendien telkens weer onderzoeken in hoeverre ons horen van het Evangelie ingepakt geraakt is door ideologieën. Niet een andere ideologie, maar de beweging van de armen brengt een evangelische doorbraak. Daarom is hun stem onmisbaar voor ieder die het Evangelie horen wil. En wat zij te zeggen hebben is tenslotte het enige legitieme criterium bij alle noodzakelijke uitzuiveringen van het christendom. Want alleen zij verschaffen een gezichtspunt vanwaaruit het zuivere Evangelie niet ideologisch verward wordt met het zgn. zuivere christendom.

Tot slot

Wanneer spiritualiteit een beweging is en geen leer met oefeningen, heeft ze dat gemeen met vele vormen van godsdienstigheid. Evangelische spiritualiteit kun je herkennen aan de manier waarop de beweging zich voltrekt: in het stichten van nieuwe vormen van broederschap en in 'politieke liefde' (Pius XI) voor de armen.

Vaak hoor je dan zeggen: dat doen vele andere mensen die geen christen (willen) zijn toch óók! Is dat nu typisch christelijk? Gaven die spiritualiteiten, opgenomen in een gevestigd kerkelijk instituut, niet veel méér houvast voor de identiteit? Zijn Evangelie en Geest niet zó vaag dat je er alles onder kunt verstaan? Waarin zit het verschil tussen christenen en anderen?

Dergelijke vragen keren de zaak om, althans in het perspectief van Chenu. Hij is niet afkerig van iets 'typisch christelijks'. De dominicanenorde waarvan hij met hart en ziel lid is, is zelf een voorbeeld van zo'n '*proprium*' — met alle ambiguiteit die daarbij onvermijdelijk is. Haar geschiedenis kent voorbeelden van deelname aan de geschiedenis van de armen, maar ook van hoog en droog zitten, ideologie versterken en uitzuiveren (de Inquisitie b.v.). Chenu is historicus genoeg om dat typisch christelijke niet over het hoofd te zien. Maar het gaat hem tenslotte om de vraag wanneer je in zo'n geschiedenis *het Evangelie* kunt horen. In de dóórbraak die broederschap en liefde voor de armen inhouden, verliest en hervindt hij zijn identiteit. Daar hoort hij het Evangelie. Ook de anderen kunnen in de doorbraak van een cultuur hun identiteit verliezen en hervinden. Wanneer zij zeggen aan het Evangelie geen boodschap te hebben, kunnen christenen het toch wel horen en hebben gehoord? Welke behoefte brengt hen ertoe pas tevreden te zijn wanneer iederéén het Evangelie als iets typisch christelijks herkent? Christenen zouden beter 'typisch evangelisch' kunnen zijn! De vraag naar het typisch christelijke, hoe begrijpelijk ook vanuit sociologische, psychologische en historische redenen, houdt hen af van wat er in reële broederschap en strijd mét de armen aan mens-zijn te léren is en aan Evangelie te horen. Geloven we erin dat God méns geworden is voor deze concrète mensheid?